

ПЕРСЬКА РЕДУПЛІКАЦІЯ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ТА АРЕАЛЬНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Сьогодні можна упевнено стверджувати, що порівняльне, в широкому сенсі, вивчення мов виникло разом з їх описовим вивченням. На значно важливішому місці зіставно-типологічних досліджень в історії мовознавчих учень дослідники неодноразово наголошували (див., наприклад: [Герценберг, Юсуфджанова 1976; Ramat 1995, 27–33]). У результаті порівняння мов виявляється не лише загальне та спільне між ними, але й відмінне, специфічне, унікальне, неповторне, притаманне не всім, не більшості, а лише конкретній мові. Універсалії та унікалії утворюють практично той водорозділ, який розмежовує загальне та часткове мовознавство. У сфері вивчення універсалій типологія змикається із загальним мовознавством, що займається виявленням загальних закономірностей побудови мов. У сфері вивчення унікалій вона змикається з частковим мовознавством [Исабеков 1989, 5]. Власне кажучи, типологічне вивчення мов і виникло на ґрунті їх описування, яке в певній мірі є недостатнім. На думку Тадеуша Мілевського, навіть за наявності спільного методу опису описове мовознавство залишається лише сукупністю окремих монографій. Таке становище не може довго залишатися. Кожна наука прагне порівняльного синтезу, тому поруч з описовим мовознавством повинно існувати порівняльне, яке зіставляє певним методом уже описані мови (наводиться за: [Серебренников 1983, 285]). І якщо на початках типологія в лінгвістиці обмежувалась класифікацією мов – зведенням усієї різноманітності людських мов у декілька основних типів, то в новітній час типологія перетворюється в розділ мовознавства, метою якого є пізнання будови людської мови загалом [Солнцев 1985, 3]. На думку О. Є. Кібрика, серйозне осягнення сутності мови та механізмів її використання можливе лише на тому етапі, коли типологічний метод стане як головною метою, так і головним джерелом знань про мову. З цього випливає, що звернення до емпіричної бази мов світу – це необхідний крок на шляху до моделі мови, адекватної теоретичним і прикладним завданням лінгвістики [Кибрик 2005, 43].

Виявлення та пояснення набору параметрів (мовних явищ), які повинні (можуть) стати визначальними для будови як мови взагалі, так і будь-якої конкретної мови, здійснюється в межах двох співіснуючих підходів: холістичного (власне типологічного) та парціального (характерологічного). Типологічний підхід оперує поняттям типу мови, як системи спряжених різнорівневих елементів, пов'язаних імплікативними відношеннями і такими, що працюють на збереження конфігурації певної мови, наприклад, аглютинативного морфологічного типу, номінативної синтаксичної будови та ін. Саме як “набір граматичних характеристик, настільки близько пов'язаних одна з одною, що якщо одна з них існує в певній мові, ми очікуємо, що існує інша, третя і далі” визначав мовний тип В. Скалічка (наводиться за: [Croft 1990, 43]). Характерологічний підхід оперує поняттям класу мов, тобто, згідно з В. Матезіусом, профілюючими та базовими рисами певної мовної системи (наводиться за: [Степанов 1995, 18]). Між цими двома підходами не лише не існує жодної межі, навпаки, обидва методи – і характерологія, і типологія, становлять різні етапи вивчення мови, співіснують і можуть застосовуватися в одному дослідженні [Солнцева 1985, 13] (див. також: [Shibatani, Yvon 1995, 19–20]).

По-перше, метою характерології є якомога більш повне виявлення та опис особливостей мови. Метою типології є систематизація виявлених особливостей за принципами ієрархічних і парадигматичних відношень [Солнцева 1985, 13, 21]. Фокус характерології скеровано на те, як створюється відокремленість, цілісність мовного типу, і як виявляється типова одноманітність в індивідуальній різноманітності мов, що становлять один клас [Виноградов 1973, 237]. Саме узагальнення характерологічних рис призвело до виявлення принципу причинності (каузальності) та опрацювання поняття “мовний тип”, як системи, що самоналаштовується навколо детермінуючої тенденції [Степанов 1995, 19, 20].

По-друге, як характерологія, так і типологія досліджують однотипні за своїм характером процеси, що виявляються з достатньо високою мірою частотності в різних мовах світу – мовні універсалії, або фреквенталії (іноді ці терміни визначаються однаково, наприклад, в [Серебренников 1974, 53 та 1983, 301]). Це

пов'язано з неодноразово зазначеним вище головним завданням зіставного вивчення мов – з'ясуванню в кінцевому результаті найзагальніших універсальних властивостей мови [Семенюк 1976, 61]. Однак, як зазначають дослідники, універсалістським типологічним концепціям (морфологічна класифікація мов, імплікативні універсалії та ін.) притаманний суттєвий недолік: за їх допомоги мови світу поділяються на дуже невелику кількість типів і тому характеристика кожної мови виявляється малоінформативною [Герценберг, Нерознак 1988, 49]. Про труднощі, що виникають при спробах приписати одну “універсальну” категорію всім живим мовам, неодноразово писали лінгвісти (див., наприклад: [Rayne 1985, 283–293; Rayne 1994]). Ця обставина й спричинила інтенсивний розвиток характерологічного напрямку, яке, описуючи будь-які так звані “типологічно суттєві” (термін В. Д. Аракіна, див.: [Конецкая та ін. 1985, 8]), або “типологічно релевантні” характеристики (термін В. М. Солнцева, див.: [Солнцев 1985, 4]), або “малі системи” характеристик (термін В. М. Ярцевої, див.: [Кубарев 1985, 13–14]), як правило, двох (можливо й більше) мов, прагне виявити “дрібніші” типологічні подібності та розбіжності, які можуть (але не обов'язково повинні) стати елементами або вже опрацьованого типу, або нового. Таким чином, як універсалії (фреквенталії), що описуються в термінах мовного типу, так і типологічно релевантні ознаки, що описуються в термінах мовного класу є системою константних і змінних ознак окремої мови, а у своїй сукупності є частиною універсального лінгвістичного набору ознак людської Мови. У цьому розумінні мовний тип або клас є свого роду *tertium comparationis*, або “мовою-еталоном”, при дослідженні мов (див.: [Shibatani, Bynon 1995, 19–20; Ramat 1987, 23–24]). Такого роду опис системи мови, що ґрунтується, у свою чергу, на метамові, тобто на “точній системі понять”, придатній для опису різних мов, є особливо актуальним для створення підручників і граматики для іноземців. Такою метамовою для опису окремого фрагмента певної мови й може стати “типологічна категорія” [Евдошенко 1987, 47–48], тобто типологічно суттєва характеристика мови.

На жаль, слід констатувати той факт, що опис такого роду типологічно суттєвих характеристик перської мови є вкрай незадовільним. Досі навіть у новітніх мовознавчих працях їх автори, з

одного боку, відмовляють в існуванні в сучасній перській мові одним лінгвістичним категоріям, наприклад, нічого не говориться про редуплікацію, граматичну категорію евіденціальності (див., наприклад: [Мошкало 1997, 87–89; Рубинчик 2001, 158–161]), а з іншого, десятками років автори усіх відомих нам граматик говорять, на наш погляд, про дуже сумнівну флективність перського дієслова, що спричинене нерозрізненням понять морфологічної техніки зв'язку морфем (фузії, аглютинації) та морфологічного типу мовної системи в цілому, як ієрархічного комплексу різнорівневих (фонетичних, лексичних, словотвірних, морфологічних та синтаксичних) характеристик, що мають між собою імплікативні відношення, тобто спряжено “працюють” на збереження своєрідної структурної будови мови (пор. наведене вище класичне визначення типу В. Скалічкою).

Проведений нами аналіз матеріалу сучасної перської мови на предмет лінгвістичних рис певного морфологічного типу виявив більше двадцяти спряжених з аглютинативною технікою зв'язку морфем різнорівневих ознак, що дозволяє визначити сучасну перську мову як мову аглютинативного морфологічного типу. Серед фонетичних характеристик, спряжених з аглютинативною технікою, слід назвати: мінімальну кількість випадків збігу приголосних звуків (так званих кластерів) на початку та в кінці слова (такий збіг спостерігається лише в деяких нещодавно запозичених словах), бідність сучасної перської мови на дифтонги, наявність регресивного сингармонізму, фіксований наголос на останньому складі. Серед лексичних характеристик, спряжених з аглютинативною технікою, слід назвати: наявність великої кількості віддієслівних імен та дієприкметників, а також наявність особливого класу складних слів – складних дієслів. Серед словотвірних характеристик, спряжених з аглютинативною технікою, слід назвати: наявність самостійної основи-кореня, просте структурне виокремлення афікса та основи-кореня, походження афіксів від повнозначних слів, однозначність афіксів, виключна продуктивність способу словоскладання. Серед морфологічних характеристик, спряжених з аглютинативною технікою, слід назвати: відсутність поділу слів на підкласи за типами основ (відмін та дієвідмін), наявність постфіксу *ra*, мінімальна кількість префіксів та велика кількість суфіксів, ізольованість та самостійність

афіксів (можливість їх дистантного вживання, а також так званого групового оформлення), наявність морфологічного способу редуплікації, факультативність (необов'язковість) деяких морфологічних показників. Серед синтаксичних характеристик, спряжених з аглютинативною технікою, слід назвати: наявність твердого порядку слів у словосполученнях “означення-означуване” (постпозиція означення), кінцева позиція дієслова в реченні, існування синтаксичних прийомів інкорпорації, полісинтетизму та ізоляції, відсутність синтаксичного зв'язку узгодження. Кожен з перелічених вище лінгвістичних елементів вимагає прискіпливого аналізу в термінах лінгвістичної типології. Саме тоді кожна з цих мовних ознак сучасної перської мови розкриє свою справжню функцію.

Предметом нашої розвідки є природа **повтору, або редуплікації**, одного з найбільш розповсюджених лінгвістичних явищ й, водночас, однієї з яскравих рис аглютинативних мов загалом та сучасної перської мови зокрема. Це явище широко представлено в багатьох мовах світу (поруч із особливими особовими закінченнями та аблаутом редуплікація була показником дієслівного перфекту ще в індоєвропейській мові). Спосіб подвоєння кореня або його частини для утворення слів або форм слова широко використовувався в давніх індоєвропейських мовах – санскриті, наприклад, *da-darsha* ‘я побачив’, давньогрецькій, наприклад, *le-loipa* ‘я залишив’, латинській, наприклад, *te-tigi* ‘я торкнувся’, готській, наприклад, *le-lot* ‘я пустив’. У сучасній перській мові редуплікація представлена широким спектром структурних типів (див. дет.: [Shaqaqi 2000; Anvari 1996, 96–103; Vahidian Kamuyar, Emrani 2003, 94, 107]), які відповідають загальнолінгвістичному поділу повторів на **повні** та **дивергентні** (часткові). При повному повторі одна одиниця повторюється двічі, іноді тричі (див. нижче приклад з мікронезійської мови мокіл). При дивергентному повторі до висхідної одиниці – бази (або, в російськомовній термінології, редупліканта) – додається її фонетична модифікація – редуплікатор, яка з висхідною одиницею має або спільну ініціаль (алітерууючі повтори), або спільну фіналь-риму (вокалічні повтори).

У сучасній перській мові засвідчені такі найбільш розповсюджені види **повної редуплікації**:

- повний (в перській граматичній термінології *mahz* ‘чистий’) повтор без додаткових елементів, наприклад: *beshekan-beshekan* ‘веселощі (під час танців)’, *tekke-tekke* ‘розірваний, пошматований’, *rishe-rishe* ‘бахрома’, *kāl-kāl* ‘зовсім неспілий, зелений’, *ārām-ārām* ‘не поспішаючи’, *kam-kam* ‘потроху’, ***salāne-salāne*** *raftan/āmadan* ‘дуже поволі йти, плестися’, *khis-khis* ‘дуже мокрий, промоклий до нитки’, *tarak-tarak* ‘увесь у тріщинах, потрісканий’;

- повний повтор із вставним прийменником *be* ‘до’, наприклад: *ruz-be-ruz* ‘з дня на день’, *tan-be-tan* ‘один на один’, *khod-be-khod* ‘сам по собі, само собою’, *sāl-be-sāl* ‘з року в рік’, *dam-be-dam* ‘постійно, періодично’;

- повний повтор із вставним прийменником *tā* ‘до’, наприклад: *sar-tā-sar* ‘увесь, від початку до кінця’, *gush-tā-gush* ‘поруч, впритул’, *dur-tā-dur* ‘навколо, скрізь’;

- повний повтор із вставним прийменником *dar* ‘в’, наприклад: *pich-dar-pich* ‘заплутаний, перекручений’, *posht-dar-posht* ‘безперервно, від покоління до покоління’, *tu-dar-tu* ‘суміжний, такий, що перетинається’, *pey-dar-pey* ‘слідом, слід у слід’;

- повний повтор із вставним прийменником *tu* ‘в’, наприклад: *chashm-tu-chashm* ‘очі в очі’, *khar-tu-khar* ‘безлад’, *shir-tu-shir* ‘безлад’, *shākh-tu-shākh* ‘такий, що пручається’ (слід зазначити, що в розмовній мові прийменник *tu* вживається замість префікса *dar*);

- повний повтор із вставним префіксом *vā*, наприклад: *pich-vāpich* ‘закручений’;

- повний повтор із вставним сполучником *va* ‘і’ (фонетичні розмовні варіанти *o*, *u*), наприклад: *fert-o-fert* ‘швидко, прудко’, *laf-o-laf* ‘чавкання’, ***qul-u-qul*** *kardan* ‘гулькати, булькати (про воду)’, *kher-o-kher* ‘хрип’, *heq-o-heq* ‘кашель, сопіння’, *tond-o-tond* ‘дуже швидко, безперервно’;

- повний повтор із вставним сполучником *va* ‘і’ (фонетичні розмовні варіанти *o*, *u*) та префіксом перед редуплікатором, наприклад: *kesh-u-vākesh* ‘тяганина, розтягування’ (від *kesh* – основи теперішнього часу дієслова *ka(e)shidan* ‘тягнути’), *rang-o-vārang* ‘різнокольоровий, барвистий’ (від *rang* ‘колір’);

- повний повтор із вставним інтерфіксом *ā*, наприклад: *gerd-ā-gerd* ‘навколо, навкруги’, *tang-ā-tang* ‘впритул, тісно’;

kesh-ā-kesh ‘біда’, *yek-ā-yek* ‘по одному, один за одним’, *pāy-ā-pāy* ‘рівноправний, взаємовигідний’;

- повний повтор з кінцевим суфіксом *ān*, наприклад: *larz-larzān* ‘здрігаючись’, *lang-langān* ‘кульгаючи, накульгуючи’, *khosh-khoshān* ‘задоволення. насолода’;

- повний повтор з кінцевим димінутивним (зменшувальним) суфіксом *ak*, наприклад: *bād-bādak* ‘повітряний змій’, *row-ravak* ‘пристосування для дітей, що починають ходити’, *qār-qārak* ‘таракотілка (іграшка)’, *khosh-khoshak* ‘потихеньку, помаленьку’, *nam-namak* ‘по краплях, краплями’, *narm-narmak* ‘м’яко, поступово’;

- повний повтор з кінцевим суфіксом *aki*, наприклад: *howl-howlaki* ‘наспіх, поспіхом’, *zir-ziraki* ‘потай, тайкома’, *sor-soraki* ‘неохайно, поверхнево’;

- повний повтор з кінцевим суфіксом *u*, наприклад: *laq-laqu* ‘той, хто харчується тухлим’, *jiq-jiqu* ‘крикливий, верезгливий’, *zor-zoru* ‘шпак’, *naq-naqu* ‘плаксі́й’, *tof-tofu* ‘фу (огида, відраза)’;

- повний повтор з кінцевим суфіксом *i*, наприклад: *jun-juni* ‘дуже дорогий, рідний’, *fin-fini* ‘сопливий’, *khāl-khāli* ‘з родимками, крапчастий’, *chel-cheli* ‘глупота, придурковатість’, *sar-sari* ‘неохайно, неухажено’, *khat-khati* ‘полосатий, лінійчастий’;

- повний повтор з кінцевим суфіксом *e*, наприклад: *fesh-feshe* ‘ракета для фейерверку’, *ker-kere* ‘жалюзи’, *sor-sore* ‘ковзанка’, *bad-bade* ‘перепілка’, *sak-sake* ‘гикання’;

- повний повтор з кінцевим суфіксом *a*, наприклад: *sar-sarā* ‘вестибюль’;

- повний повтор з кінцевим суфіксом множини *hā*, наприклад: *hālā-hālāhā* ‘негайно’.

При дивергентному повторі редуплікатор повторюється або перед висхідною одиницею (препозитивна дивергентна редуплікація), або після неї (постпозитивна дивергентна редуплікація). У сучасній перській мові засвідчено три види **препозитивної дивергентної редуплікації**:

- початкова частина висхідного слова повторюється перед ним без додаткових елементів, наприклад: *maz-maze* ‘проба, дегустація’ (від *maze* ‘смак’), *gel-geli* ‘скарга’ (від *gele* ‘нарікання’), *bāz-bāzi* ‘безвідповідально’ (від *bāzi* ‘гра’), *ba-ba’i* ‘баран (образливе)’;

- асемантичний редуплікатор з однаковою з висхідним словом початковою частиною (початковим приголосним або приголосним та голосним) повторюється перед ним за допомогою сполучника *o* ‘і’, наприклад: *nak-o-nāl* ‘ниття, нарікання, стогін’ (від *nāle* ‘плач, стогін’), *chak-o-charand* ‘дурниці, нісенітниця’ (від *charand* ‘дурниця, нісенітниця’), *pat-o-pahn* ‘широченний, широчезний’ (від *pahn* ‘широкий’);

- асемантичний редуплікатор з однаковою з висхідним словом кінцевою частиною (частиною складу, цілим складом або двома) повторюється перед ним або без додаткових елементів, або за допомогою сполучника *o* ‘і’, наприклад: *āsh-o-lāsh* ‘такий, що розвалюється, розкладається’ (від *lāsh* ‘труп, мертво тіло’), *sherr-o-verr* ‘безсенсовні балачки’ (від *verr* ‘балаканина’), *āye-māye* ‘фінансова, грошова суть питання, речі’ (від *māye* ‘капітал, фінанси, джерело, причина’).

Постпозитивної дивергентної редуплікації у сучасній перській мові засвідчено чотири види:

- фонетично спотворений заміною першого приголосного висхідного слова на *m* або *p* редуплікатор повторюється за ним без додаткових елементів, наприклад: *rize-mize* ‘малий, худий та низький’ (про людей) (від *rize* ‘крихта’), *topol-mopol* ‘грубий, тлустий’ (про людей) (від *topol* ‘грубий, тлустий’ (про дітей та частини тіла)), *lebās-mebās* ‘лахи’ (від *lebās* ‘одяг’), *tete-pete kardan* ‘бубнявити собі під ніс’ (від звуконаслідувального *tete*); *begu-magu* ‘балаканина, суперечка’ (від *begu* ‘скажи, говори’). Слід відзначити, що хоча використання обох приголосних нерідко (але не в наведених вище прикладах) є вільним і взаємозамінним, частотність використання приголосного *m* набагато перевищує використання приголосного *b*. У разі, коли висхідне слово починається приголосним *b* або *p*, редуплікатор починається лише з приголосного *m*, наприклад: *panir-manir* ‘сир’, *biskewit-miskewit* ‘торт’, *patu-matu* ‘ковдра’, *bāzi-māzi* ‘ігри’. У разі, коли висхідне слово починається приголосним *m*, редуплікатор починається лише з приголосного *p*, наприклад: *mashin-pashin* ‘машина’, *morq-porq* ‘курка’, *mikh-pikh* ‘цвях’.

- фонетично спотворений заміною першого приголосного висхідного слова редуплікатор повторюється за ним за допомогою сполучника *o* ‘і’ або без нього, наприклад: *jelez-o-velez* ‘шкварчан-

ня на сковорідці’ (звуконаслідувальне), *jiq-o-viq* ‘крик, лемент’ (від *jiq* ‘крик, вереск’); *jir-o-vir* ‘шум, скандал’, *qolombe-solombe* ‘грубий та негарний’ (від *qolombe* ‘випуклий’), *yalali-talali* ‘байдкування, пустопорожнє проведення часу’, *akhm-o-takhm* ‘напохмурювання, наморщування’, *chert-o-pert* ‘бздури, слова, що не мають змісту’;

- у з’єднаних сполучником *o* ‘і’ фонетично спотвореного редуплікатора і висхідного слова спільним є лише початковий приголосний, наприклад: *pert-o-pelā* ‘пустопорожня балаканина’, *charb-o-chil* ‘замазані салом, жиром губи’, *khāk-o-khol* ‘сміття, хламіття’ (від *khāk* ‘пил’), *leh-o-lavarde* ‘виснажений’ (від *leh* ‘розчавлений’);

- фонетично спотворений заміною голосних висхідного слова на *u* редуплікатор повторюється за ним (сполучник *o* ‘і’ є факультативним), наприклад: *sāf(o)-suf* ‘розгладжувати, очищати’, *chelep(o)-chulup* ‘хлюп-хлюп (про воду)’, *dādār(o)-dudur* ‘статевий орган, член’ (від *dādār* ‘всемогутній’ (епітет Аллаха)), *qalat(o)-qulut* ‘з масою помилок, вкрай безграмотно (про письмо)’ (від *qalat* ‘помилка’), *tak(o)-tuk* ‘розрізнено, по одному’ (від *tak* ‘один, одиничний’). У разі, коли висхідне слово закінчується на голосний *e*, замінюється лише його перша голосна, наприклад: *chāle(o)-chule* ‘нерівності, ями (на дорозі)’ (від *chāle* ‘невелика яма, заглиблення’), *pāre(o)-pure* ‘лахміття’ (від *pāre* ‘відірваний шматок чогось, заплата (на одязі)’), *hale(o)-hule* ‘солодоці, від яких, зазвичай, стається розлад шлунку’.

Повторюватися, як видно з поданих вище ілюстрацій, можуть доволі різноманітні лінгвістичні одиниці:

- окремі звуки, наприклад: *khāk-o-khol* (один), *bad-o-rad* ‘лайливий вислів’ (два), *chert-o-pert* (кілька);

- окремі склади, наприклад: *ba-ba* ‘і ‘баран (образливе)’ (від *ba* ‘-ba’ ‘звук овець та кіз’); *ketāb-matāb* ‘книжки (зневажливо)’ (від *ketāb* ‘книжка’); *ziraks-maraks* ‘ксерокс (зневажливо)’ (від *ziraks* ‘ксерокс’);

- основи, як без змін, наприклад: *hālā-hālāhā* (*hālā* – основа, *hā* – суфікс множини), так і фонетично змінені, наприклад: *row-ravak* (*row* – основа теперішнього часу дієслова *raftan* ‘ходити, йти’);

- цілі речення, наприклад: *che konam che konam* ‘що ж робити!?’.

У деяких мовах повторюватися можуть частини різних (!) словоформ, утворюючи окрему редупліковану словоформу, наприклад, відомі в івриті словоформи, утворені за так званою моделлю **hitpalpel**: *galal* ‘котити (неперех.)’, *gilgel* ‘котити (перех.)’ → *hitgalgel* ‘котитися (рефлексив)’ (див.: [McCarthy 1981, 408]). У перській мові повторюватися можуть частини навіть різних словоформ різних (!) частин мови, наприклад: *kiyā-biyā* ‘начальствування’ (від *kiyā* ‘владика’ та *biyā* ‘давай, приходь’ – наказовий спосіб дієслова *āmadan* ‘приходити’).

Повторюватися можуть й цілі словоформи, як повнозначних, так і службових частин мови:

- іменники, наприклад: *surākh-surākh* ‘увесь у дірках, дірявий’ (від *surākh* ‘дірка, отвір’), *puste-puste* ‘такий, що лушиться, лузгавий’ (від *puste* ‘шар’), *jelow-jelow* ‘попереду’ (від *jelow* ‘перед, передня частина’);

- прикметники, наприклад: *boland-boland* ‘дуже голосно’ (від *boland* ‘високий, голосний’), *sard-sard* ‘дуже холодно’ (від *sard* ‘холодний’), *sabz-sabz* ‘увесь у зелені’ (від *sabz* ‘зелений’);

- дієслова, наприклад: *bezan-bezan* ‘сильна бійка’ (від *bezan* ‘бий (наказовий спосіб)’), *bebin-o-betarak* ‘маленька кулька з намиста, яку вішають на шию дітям від урікання’ (від *bebin* ‘подивись (наказовий спосіб)’), *betarak* ‘лусни (наказовий спосіб)’), *bokhor-bokhor* ‘крадіжка, незаконне присвоєння’ (від *bokhor* ‘їж (наказовий спосіб)’);

- прислівники, наприклад: *āheste-āheste* ‘поволі, неквапливо’, *larzān-larzān* ‘тремтячи’, *kashān-kashān āvardand-esh* ‘його притягли (тягнучи по землі)’ (від *kashān* ‘який тягнеться’);

- вигуки, наприклад: *hay-o-hay* ‘ой-ой (під час плачу)’, *vāy-vāy* ‘ой-ой-ой’, *bah-bah* ‘Прекрасно! Чудово!’;

- ономагопеї, наприклад: *ba'-ba'* ‘звук овець та кіз’, *shelep-shelep* ‘звук плюскіту води’, *vez-vez* ‘звук дзижчання, гудіння комах’, *mernu-mernu* ‘звук кішок’;

Редуплікація в різних мовах світу виконує повний спектр фонетичних, лексико-семантичних, фразеологічних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних функцій. Позначає такі поняття, як: розподіл, множинність, збільшення в обсязі, підвищену інтенсивність, тривалість повторюваність і навіть звичайність дії. Чітко розділити ці функції навіть в одномовному

дослідження вкрай важко, оскільки виокремлення певних мовних рівнів є лише науковою абстракцією. У реальності міжрівневі взаємозв'язки роблять функції мовних одиниць і процесів комплексними. Так, наприклад, скорочення власних імен є яскраво вираженим фонетичним процесом (пор. рос. *Сергей* – *Серёга*, де два закритих і важких склади *сер* і *гей* перетворюються на три відкритих і легких *се*, *пё* і *га*) і, разом з цим, характерною стилістичною ознакою розмовного мовлення. У контрастивному ж дослідженні розділити ці функції, напевно, взагалі неможливо, оскільки те, що в одній мові є явищем, наприклад, словотвірним, в іншій може бути словозмінним або синтаксичним. Так, наприклад, значення українського словотвірного префікса *у(в)* (*увійти*, *в'їхати*, *усістися* та под.) в англійській мові передається часткою (в іншій термінології постфіксом) *in* (*come in*, *drive in*, *sit in*), тобто належить сфері граматики. Тому подальше розділення “рівневих” функцій редуплікації, як і будь-яка класифікація, проводиться виключно задля потреб зручності опису та аналізу.

Фонетичні функції редуплікації (тобто коли редуплікована форма несе з собою зміну або модифікацію фонетичної форми висхідної одиниці для потреб мовлення) в мовах світу представлені широким набором звуконаслідувальних форм, наприклад, у корейській мові *kegul-kegul* ‘звук жаби’, *kul-kul* ‘звук свині’, *tem-tem* ‘звук цвіркуна’, *pa-pa-n* ‘бабах!’, *tsulu-lu-k* ‘крап-крап (звук крапель)’, *talö-lö-n* ‘бум-м-м (звук дзвону)’ [Curtis 2003, 182], у кит. *ping-pang* ‘стук дощу по даху’ (звідки назва спортивної гри пінг-понг).

У сучасній перській мові з **фонетичних функцій** редуплікації засвідчено скорочення власних імен (жіночих та чоловічих) повтором складу, що складається з початкового приголосного звуку власного імені та голосного *i* або *u*, наприклад: *shohre* – *shushu*, *susan* – *susu*, *zeynat* – *zizi*, *faride* – *fifi*, *meymanat* – *mimi* (див.: [Kolbāsi 1985, 48]).

Лексико-семантичні функції редуплікації (тобто, коли редуплікована форма несе з собою зміну або модифікацію лексичного значення висхідної одиниці) в мовах світу досить різноманітні:

- сукупності, наприклад, у корейській: *saram* ‘людина’ – *saram-saram* ‘кожен з людей’;
- значення зменшувальності, наприклад, у мові яунде (банту); *nda* ‘будинок’ – *ondenda* ‘будиночок’;

- високого ступеня ознаки, наприклад, у російській: *злой-презлой*, *синий-синий*, *белым-бело*, *темным-темно*, *крепко-накрепко*, *туго-натуго*; у мікронезійській мові чаморро: *dankolo-lo* ‘величезний’, *bunita-ta* ‘гарний-прегарний’, *metgo-go-t* ‘силенний’ (від *metgot*);

- значення послабленої якості, наприклад, у в’єтнамській: *lón* ‘великий’ – *lón-lón* ‘доволі великий, величенький’, *otó* ‘червоний’ – *otó-otó* ‘червонуватий, червоненький’;

- інтенсивності дії, наприклад, у раротонга (полінезійська мова): *turu* ‘рости’ – *tuturu* ‘буяти’; в арабській: *sāharhar* ‘пульсувати, тремтіти’ (від *sāhar* ‘ходити взад-вперед, циркулювати’), у готтентоській: *go-go* ‘прискіпливо, уважно розглядати’ (від *go* ‘дивитися’), у мові бонток-ігорот (що на Філіпінах): *ka-kamuek* ‘ще більше поспішаю’ (від *kamuek* ‘поспішаю’);

- тривалості чи повторюваності дії, наприклад, у російській: *ждал-ждал* – *не дождался*, *звал-звал* – *не дозвался*, у сомалійській: *fen-fen* ‘обгризати навкруги’ (від *fen* ‘гризти’), у чінукській: *iwi-iwi* ‘оглядати(ся)’ (від *iwi* ‘з’являтися’);

- заперечення потреби дії, наприклад: в еве (африканська мова Гвінейського узбережжя) *tawo-tawo* ‘такий, що не потребує бути зробленим’ (від *tawo* ‘не зроблений’);

У сучасній перській мові з **лексико-семантичних функцій** редуплікації широко представлена функція збільшення ознаки предмета, наприклад: *bāq-dar-bāq* ‘нескінченні сади’ (від *baq* ‘сад’ та прийменника *dar* ‘в’), *javān-dar-javān* ‘велика скатертину’, *vā-dar-vā* ‘рясні наїдки’ [Март 1974, 86–87], *ziyād-e ziyād* ‘дуже багато’, *ostād-e ostād* ‘справжній вчитель’, *sefid-sefid* ‘білий-білий’, *narm-narm* ‘дуже ніжно, ледь відчутно’.

Фразеологічні функції редуплікації (тобто, коли редуплікована форма становить ідіоматичний, стійкий вираз) в мовах світу притаманні розмовному мовленню, а також використовуються в художньому та народно-поетичному мовленні для більш емоційної, стилістично забарвленої мови, наприклад, у рос. *чудо-юдо*, *хлеб-соль*, *пути-дороги*, *сиднем сидеть*, *лежмя-лежатъ*, *учить уму-разуму*.

Аналогічну картину спостерігаємо в сучасній перській мові, наприклад, *kār az kār gozashan* ‘втрачати можливість, момент’ (досл. ‘справа через справу перейшла’), *beqadr-e bokhor-u-namir* ‘стільки, щоб не вмерти’ (досл. ‘у кількості з’їж і не помри’).

Словотвірні функції редуплікації (тобто коли редуплікована форма становить лексему іншого лексико-граматичного класу) в мовах світу різноманітні:

- утворення дієслів від імен, наприклад: у готентотській *khoe-khoe* ‘говорити готентотською’ (від *khoe* ‘готентот’);
- в алеутській мові редуплікація може надавати імені показників часу, наприклад: *кѡа-кѡахъ* ‘попередня, минула їжа’ (від *кѡахъ* ‘їжа’) [Мещанинов 1978, 310].
- бути показником словотвірного елемента спільно з іншими суфіксами, наприклад: у мові північноамериканських індіанців нутка *hlu-hluch-’ituhl* ‘мріяти про жінку’, *hlu-hluch-k’ok* ‘женоподібний’ (від самостійного іменника *hluch* ‘жінка’);
- реляції (відношення) сумування в складних словах, компоненти яких є антонімами, наприклад: у китайській *цзи-мей* ‘сестри’ (від *цзи* ‘старша сестра’, *мей* ‘молодша сестра’);
- реляції (відношення) виведення параметра з його протилежних властивостей у складних словах, компоненти яких є антонімами, наприклад: у китайській *шень-цянь* ‘глибина’ (від *шень* ‘глибокий’, *цянь* ‘мілкий’);
- реляції (відношення) “усереднення” в складних словах, компоненти яких є антонімами, наприклад: у в’єтнамській *hon-ket* ‘майже, приблизно’ (від *hon* ‘більше’, *ket* ‘менше’);
- реляція збірності, узагальнення в складних словах, наприклад: у китайській *цзи-сунь* ‘нащадки (і правнуки, і праправнуки)’ (від *цзи* ‘син’, *сунь* ‘онука’) (дет. про синтагматичні семантичні відношення між компонентами складних слів див.: [Семелас 1985]);

У сучасній перській мові зі **словотвірних функцій** широко представлені семантичні реляції на матеріалі складних слів:

- реляції (відношення) сумування в складних словах, компоненти яких є антонімами, наприклад: *shab-o-ruz* ‘доба’ (від *shab* ‘ніч’, *ruz* ‘день’);
- реляції (відношення) виведення параметра з його протилежних властивостей у складних словах, компоненти яких є антонімами, наприклад: *sar-tā-pā* ‘повністю’ (від *sar* ‘голова’, *pā* ‘нога’);
- реляції (відношення) “усереднення” в складних словах, компоненти яких є антонімами, наприклад: *kam-o-bish* ‘майже, приблизно’ (від *kam* ‘менше’, *bish* ‘більше’);

- реляція (відношення) збірності, узагальнення в складних словах, наприклад: *pedar-o-mādar* ‘батьки’ (від *pedar* ‘батько’, *mādar* ‘мати’);

Морфологічні функції редуплікації (тобто, коли редуплікована форма несе з собою зміну або модифікацію морфологічного значення висхідної одиниці) в мовах світу дуже різноманітні:

- утворення множини, наприклад: у малайській *orang* ‘людина’ – *orang-orang* ‘люди’; в японській *yama* ‘гора’ – *yama-yama* ‘гори’;

- звичайності дії, наприклад: у мові північноамериканських індіанців такелма *himi-mi-d* ‘зазвичай розмовляти’ (від *himid* ‘розмовляти’);

- значення дієслівного тривалого виду, а також так званого прогресиву, наприклад: у філіпінській мові ілокано *ag-bas-basa* ‘читати (зараз)’ (від основи *basa*), *ag-ad-adal* ‘вивчати (зараз)’ (від основи *adal*), *ag-tak-takder* ‘стояти (зараз)’ (від основи *takder*), *ag-trab-trabano* ‘працювати (зараз)’ (від основи *trabano*); у мікронезійській мові мокіл *pod-podok* ‘саджати рослини, сіяти (зараз)’ (від основи *podok*), *wad-waddek* ‘читати (зараз)’ (від основи *waddek*), *kas-kaso* ‘кидати (зараз)’ (від основи *kaso*), *rik sakai* ‘збирати каміння’ – *rikrik sakai* ‘довго збирати каміння’ – *rikrikrik sakai* ‘все ще збирати, продовжувати збирати каміння’ (в останньому прикладі використано прийом **триплікації** [Лингвистический... 1990, 301]);

- значення дієслівного дуративу, наприклад: у мікронезійській мові понане *rer-rer* ‘тремтіти’ (від основи *rer*), *pat-pap* ‘плисти’ (від основи *pap*), *tep-i-tep* ‘починати’ (від основи *tep*);

- значення дієслівного ітеративу (дії, яка періодично повторюється), наприклад: в австралійській мові лардил *kele-kele* ‘різати’, *parel-pareli* ‘збирати до купи’ (від *pareli*), *ne-ene* (від *netha*), у західноафриканській мові акан *bi-ba* ‘приходити’ (від *ba*), *si-se* ‘казати’ (від *se*), *pai-pai* ‘ламати’ (від *pai*);

- значення дієслівного хабітуалісу (звичайної повторюваної дії), наприклад: в юто-ацтекській мові купено *te-’ə’ə-w* ‘бачити’ (від *təw*), *cha-’a’a-l* ‘очищувати, лущити’ (від *chal*), *kela-’a’a-w* ‘збирати хмиз’ (від *kelaw*);

- значення дієслівного фреквентативу (дії, яка часто повторюється), наприклад: у мові північноамериканських індіанців такелма *hem-em-g* ‘часто виймати’ (від *hemg* ‘виймати’);

- значення “ближнього” перфекту, наприклад: у тагальській мові *ka-ta-trabano* ‘щойно закінчив робити’ (від основи *trabano*), *ka-i-iron* ‘щойно врятував’ (від основи *iron*), *ka-bo-bloaut* ‘щойно одержав (медичну) допомогу’ (від основи *bloaut*);
- значення завершеності дії, наприклад: в юто-ацтекській мові тюбатулябаль *e-ela* (від *ela*) [McCarthy, Prince 1996, 58];
- категорії перехідності дієслова, наприклад: в івриті *gilgēl* ‘котити’ (при неперехідній формі *gālal* від кореня *gl*);
- значення дієслівного теперішнього і минулого часу, наприклад: у мові північноамериканських індіанців шилх *alyeb-eb-in* ‘я йому показую, показував’ (від *alyebin* ‘я йому покажу’);
- значення дієслівного майбутнього часу, наприклад: у тагальській мові *sulat* ‘писати (корінь)’ – *susulat* ‘писати(майбутній час)’;
- значення каузативності дії, наприклад: у готентотській *gam-gam* ‘змусити говорити’ (від *gam* ‘говорити’);
- значення стативності, утворення дієслів стану, наприклад: у берберській мові шильх *g-gen* ‘бути сплячим’ (від *gen* ‘спати’);
- утворення інфінітиву, наприклад: в еве (африканська мова Гвінейського узбережжя) *yi-yi* ‘ходити, ходіння’ (від *yi* ‘йти’);
- утворення герундія, наприклад: у мові йоруба *li-lo* (від *lo*), *di-du* (від *du*);
- дієприкметника, наприклад: в еве (африканська мова Гвінейського узбережжя) *wo-wo* ‘зроблений’ (від *wo* ‘робити’);
- значення інструменталіса, наприклад: у мікронезійській мові трук *á twaane-ane* ‘вважати братом’ (від *twaane* ‘брат’), *á waa-waa* ‘використовувати як засіб для пересування’ (від *waa* ‘каное’);
- атрибутивних форм прикметників, наприклад: у маршальській мові (мікронезійська група) *ye-bat wah yew* ‘каное – повільне’ – *wah batbat yew* ‘повільне каное’.

У сучасній перській мові з **морфологічних функцій** редуплікації широко представлена зміна частиномовної приналежності словоформи-редупліканта, наприклад: *lang-langān* ‘кульгаючи, накульгуючи’ (прислівник) (від *langān* ‘такий, що кульгає’ (дієприкметник=прикметник)), *pit-pit āvardan* ‘носити бідонами’ (від *pit* ‘бідон’) та багато ін.

Синтаксичні функції редуплікації (тобто, коли редуплікована форма, в результаті, є повноцінною синтаксичною одиницею)

в мовах світу полягають у формуванні словосполучень та навіть двоскладних речень, як наприклад, у південноамериканській мові камаюра *ohuka-huka* 'він засміявся' (від *ohuka*), *ereo-reo* 'ти ходиш' (від *ereo*), *apo-apot* 'я стрибаю' (від *apot*).

У сучасній перській мові **синтаксичні функції** редуплікації поширюються на формування ізафетних словосполучень, другий член яких виконує функцію підсилення (ta'kidi), наприклад: *sālun sholuq-e sholuq bud* 'зал був заповнений вщерт' (від *sholuq* 'людний, гамірний'), *hālam khub-e khub ast* 'я почувуюся пречудово' (від *khub* 'добре')

Стилістичні функції редуплікації (тобто, коли редуплікована форма несе з собою зміну стилістичної віднесеності висхідної одиниці) в мовах світу поширюють, головним чином, на розмовне, художнє та народно-поетичне мовлення:

- синонімічної конденсації (колокації), тобто сполучення в мовленні близьких за значенням слів для більш переконливого та точнішого вираження думки, покращення ритмічної та просодичної структури тексту. Причини її виникнення в тому, що в певний історичний період у зв'язку з поширенням у країні з різних причин (політичних) іноземної мови виникає велика кількість словосполучень, в яких запозичене слово супроводжується синонімом з місцевої мови, з метою тлумачення для тих, хто ще не оволодів мовою придворної культури та шляхти. На той час, коли потреба в таких синонімах зникла (з багатьох причин, але здебільшого так само політичних), сполучення такої структури міцно увійшли в мову та стали моделлю для утворення інших сполучень, в яких обидва семантично близьких слова є питомими. Змінилася й їхня функція. Синонімічна конденсація стала використовуватися як стилістичний прийом для повнішого та образного вираження думки, більшої напруженості оповіді [Морозова 1978, 46];

- більшої емоційності виразів, наприклад: в англійській *a big big man* 'великий-великий чоловік', *Let it cool till it's thick thick* 'дайте вистигнути, доки не стане густим-густим' (типове для жіночого та дитячого мовлення) [Сепир 2001, 82];

- відтінку презирливої оцінки в межах зображувальної або експресивної лексики шляхом чи то повного повтору, чи то зміни голосної або початкової приголосної вихідного елемента, наприклад: в англійській *goody-goody* 'паїнька', *sing-song* 'бубоніти',

riff-raff ‘нікчема, підлота’, *wishy-washy* ‘бурдовий’, *harum-skarum* ‘недбалий’, *roly-poly* ‘пухкий’, у тибетській *kyang-kyong* ‘лінивий’, у манчжурській *porpon-parpan* ‘підсліпуватий’.

У сучасній перській мові знаходимо повний набір перелічених нижче **стилістичних функцій** редуплікації:

- створення емоційного ефекту наростання напруги, коли використовуються відразу кілька редуплікованих форм в межах одного синтаксичного цілого в художньому тексті, наприклад:

“*Āb chak-o-chak az mashkhā michakid zir-e derakht, hayāt-e madres-e rā surākh-surākh mikard. Kaf-e hyāt khāki bud, qatrehā yavāsh-yavāsh zamin rā surākh mikardand. Surākhkhā ruz-be-ruz bozorg-o-bozorgtar mishodand...*” [Kermāni 1996, 117] ‘Вода **краплина за краплиною** зі щілин крапала під дерево, у подвір’ї школи з’являлися **дірка за діркою**. Краплини **потроху-потроху** робили землю подвір’я дірчастою. Отвори ставали **день за днем більшими та більшими...**’;

- відтінку презирливої оцінки в межах зображувальної або експресивної лексики шляхом чи то повного повтору, чи то зміни голосної або початкової приголосної вихідного елемента, наприклад, *rize-mize* ‘малявка’;

- синонімічної конденсації (колокації), наприклад, *nazm-o-tartib* ‘порядок’ (обидва синоніми є арабськими словами), *ajib-o-qarib* ‘дивний, дивовижний’ (обидва синоніми є арабськими словами), *sa’u-o-koshesh* ‘намагання’ (перше слово – арабське, друге – перське), *sost-o-zaif* ‘слабкий’ (перше слово – перське, друге – арабське), *darham-o-barham* ‘у безладі, незв’язно, безсистемно’ (обидва синоніми є перськими словами), *dānesh-o-binesh* ‘знання’ (обидва синоніми є перськими словами).

Комунікативні функції редуплікації (тобто, коли призначення редуплікованої форми полягає не в структурних змінах висхідної одиниці) в мовах світу можна продемонструвати на таких соціолінгвістичних та психолінгвістичних явищах, як:

- арго, наприклад: в японському студентському сленгу *in-lin* ‘вступ до мовознавства’ (від Introduction to Linguistics) [McCarthy, Prince 1996, 46]; в англійській мові *chicken* словосполучення *secret languages* ‘таємні мови’ звучить *sihilafi krathəlafət lænhænlafæn gwijhijlafij*. У кожному слові повторюється спільний склад *laf*, а також іще один індивідуальний для кожного слова склад, у так

званій свинячій латині, що ґрунтується на перестановці звуків *og-day=dog* ‘собака’, *ip-tray=trip* ‘подорож’, *eet-stray=street* ‘вулиця’ кожна форма закінчується на той самий склад *ay* [McCarthy, Prince 1996, 59–60];

- мовна гра (в так званих словах-відлуннях з пейоративним значенням у різних мовах світу), наприклад: в англійській *table-shmable* ‘стіл’, *book-shmook* ‘книжка’, *apple-shmapple* ‘яблуко’ [McCarthy, Prince 1996, 67]; у так званій па грі в мовах малайалам та гінді, яка полягає в постановці перед кожним складом у слові складу [pa], наприклад: *paka-pata-pala=Kamala* (ім’я), *rasa-pandran=Candran* (ім’я) [Curtis 2003, 246];

У сучасній перській мові знаходимо аналогічні **комунікативні функції** редуплікації:

- в перському арго зергері, наприклад, чоловіче власне ім’я *Hasan* звучить *hazasazan*, слово *khāne* ‘дім’ звучить *khāzaneze*. Після кожного складу слова повторюється склад *z*+голосний попереднього складу;

- у мовній грі, в якій перший приголосний другого слова заміняються на [m], чим утворюється зневажлива оцінка та стилістично розмовний відтінок, наприклад: *bāget-māget* ‘батон’, *ketāb-matāb* ‘книга, книги’, *pul-mul* ‘грошенята’, *rize-mize* ‘малявка’, *ziraks-maraks* ‘ксерокс’. Якщо ж слово починається на звук [p], пейоративна форма утворюється його заміною на [m], наприклад: *mile-pile* ‘паля’.

Як бачимо, явище повтору, або редуплікації, в сучасній перській мові є глибоко типовим, а також становить одну з характерних її ознак. Однак у давньоперській мові знаходимо лише поодинокі приклади редуплікації на кшталт *da-dati* ‘він дає’, *da-dātuv* ‘нехай він дає’ від кореня *da* ‘давати’ (у суч. пер. *dādan*), *dīdiy* ‘дивись’ від кореня *dī* ‘бачити’ (у суч. пер. *didan*). Це пов’язано, на наш погляд, з сильним впливом тюркських та, ширше, алтайських мов на перську, що спричинило поступову зміну морфологічного типу останньої. Ареальні фактори формування граматичної будови перської мови, а також функціональний та імплікативний зв’язок різнорівневих мовних елементів, спряжених з аглютинативною технікою, вимагає подальших досліджень. На нашу думку, наявність інформації лінгвотипологічного змісту в підручниках сучасної перської мови, яка дозволяла б україномов-

ному учневі провести правильні паралелі з рідною мовою, є необхідною (зрозуміло, що способи представлення такої інформації вимагають окремих досліджень).

ЛІТЕРАТУРА

Виноградов В. А. Методы типологии // **Общее языкознание. Методы лингвистических исследований.** Москва, 1973.

Герценберг Л. Г., Нерознак В. П. Сопоставительное исследование языков как аспект дифференциальной лингвистики // **Типологические черты языка в контрастивном аспекте. Сб. научн. тр. / Под ред. А. Я. Банкава.** Рига, 1988.

Герценберг Л., Юсуфджанова Ж. М. О методе сопоставительного изучения языков // **Теория языка. Англистика. Кельтология / Отв. ред. М. П. Алексеев.** Москва, 1976.

Евдошенко А. П. О типологической основе русской грамматики для нерусских // **Вопросы языкознания.** 1987. № 2.

Исабеков С. Е. О роли внутри- и межъязыкового сопоставления в лингвистике // **Сравнительно-сопоставительное изучение языков и интерференция. Сб. научн. тр.** Алма-Ата, 1989.

Кибрик А. Е. **Константы и переменные языка.** Санкт-Петербург, 2005.

Конецкая В. П., Резвцова М. Д., Головин В. А. О сопоставительно-типологических исследованиях профессора В. Д. Аракина и его школы // **Сопоставительно-семантическое исследование германских и славянских языков. Межв. сб. научн. тр.** Куйбышев, 1985.

Кубарев Е. М. О методике сопоставительного анализа понятийно-грамматических денотативно-коннотативных категорий (На основе сравнения художественных текстов и их переводов) // **Сопоставительный лингвистический анализ. Межв. сб. научн. тр.** Куйбышев, 1985. Т. 240.

Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990.

Март Ю. Н. **Материалы для персидско-русского словаря.** Тбилиси, 1974.

Мещанинов И. И. **Члены предложения и части речи.** Ленинград, 1978.

Морозова А. Н. К вопросу о выражении семантической равнозначности слов в английском и русском языках // Сопоставительный лингвистический анализ. Научн. труды. Куйбышев, 1978. Т. 223.

Мошкало В. В. Персидский язык // **Языки мира: Иранские языки. I. Юго-западные иранские языки.** Москва, 1997.

Рубинчик Ю. А. **Грамматика современного персидского языка.** Москва, 2001.

Семенов А. Л. Некоторые особенности семантики сложения в изолирующих языках. К типологии семантических реляций // **Лингвистическая типология / Отв. ред. В. М. Солнцев, И. Ф. Вардуль.** Москва, 1985.

Семенов Н. Н. О функциональном аспекте типологического изучения германских языков // **Типология германских литературных языков / Отв. ред. В. Н. Ярцева.** Москва, 1976.

Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи // **Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии.** Москва, 2001.

Серебренников Б. А. **Вероятностные обоснования в компаративистике.** Москва, 1974.

Серебренников Б. А. **О материалистическом подходе к явлениям языка.** Москва, 1983.

Солнцев В. М. Лингвистическая типология и общая теория типологии (Предисловие) // **Лингвистическая типология / Отв. ред. В. М. Солнцев, И. Ф. Вардуль.** Москва, 1985.

Солнцева Н. В. **Проблемы типологии изолирующих языков.** Москва, 1985.

Степанов Ю. С. Изменчивый “образ языка” в науке XX века // **Язык и наука конца 20 века / Под ред. Ю. С. Степанова.** Москва, 1995.

Ярцева В. Н. К определению понятия “языковой тип” // **Лингвистическая типология / Отв. ред. В. М. Солнцев, И. Ф. Вардуль.** Москва, 1985.

Anvari H., Ahmadigivi H. **Dastur-e zaban-e farsi.** Tehran: Entesharat-e Fatemi, 1996.

Croft W. **Typology and Universals.** Cambridge University Press, 1990.

Curtis Emily K. J. **Geminate weight: case studies and formal models.** PhD Dissertation. University of Washington, 2003.

Kermāni H. M. Dāstān-e ān khomre. Tehrān: Kānun, 1375 (1996).

Kolbāsi Irān. Kutāh kardan-e nāmhā-ye khāss dar zabān-e fārsi-ye mohāverei // **Zabānshenāsi.** 1364 (1985). № 2.

McCarthy John J. A Prosodic Theory of Nonconcatenative Morphology // **Linguistic Inquiry.** 1981. Vol. 1. № 3.

McCarthy John j., Prince Alan S. Prosodic Morphology 1986 // **Handbook of Phonological Theory / Edited by J. Goldsmith.** Cambridge: Blackwell Publishers, Ltd., 1996.

Payne J. R. Language Universals and Language Types // **An Encyclopedia of Language / Edited by N. E. Collinge.** L. – N. Y.: ROUTLEDGE, 1985.

Payne J. R. Universals of Language // **The Encyclopedia of Language and Linguistics / R. E. Asher, ed.-in-chief.** 10 v. Oxford – N. Y. – Seoul – Tokyo: Pergamon Press, 1994. V. 9.

Ramat P. **Linguistic Typology.** B. – N. Y. – Amsterdam: Mouton de Cruyter, 1987.

Ramat P. Typological Comparison: Towards a historical Perspective // **Approches to language Typology / eds. by Masayoshi Shibatani, Theodora Bynon.** Oxford University Press, 1995.

Shibatani M., Bynon Th. Approches to language Typology: A Conspectus // **Approches to language Typology / eds. by Masayoshi Shibatani, Theodora Bynon.** Oxford University Press, 1995.

Shaqāqi Vida. Farayand-e tēkrar dar zaban-e fārsi // **Majmue-ye maqalat-e chaharomin konferans-e zabānshenāsi-ye nazari va karbordi.** Vol. 1. / Ed. Seyed-Ali Miremadi. Tehran: Allameh Tabatabai University, 2000.

Vahidian Kamyar T., Emrani Gh. **Dastur-e zaban-e fārsi (1).** Tehran: SAMT, 2003.